

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра психології і педагогіки

Курсова робота

на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Виконала: студентка 2 року навчання,

Спеціальності 053 «Психологія»

Будянська Марія Павлівна

Науковий керівник:

Кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології та педагогіки

Боднар Алла Яківна

Київ – 2022

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ	
1.1. Загальна характеристика поняття професійної ідентичності зарубіжній та вітчизняній літературі.....	5
1.2. Особливості розвитку професійної ідентичності в старшокласників	11
Висновки до розділу 1	16.
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ	
2.1 Аналіз емпіричного дослідження до професійного самовизначення учнями старших класів	17
2.2. Проблема формування освітньо-професійної культури на етапі вибору професії в Україні.....	21
Висновки до розділу 2	16.
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33
ДОДАТКИ.....	37

ВСТУП

Дослідження особливостей професійної ідентичності в юнацькому віці є неабияк актуальним в сучасності через суттєву зміну умов на ринку праці, а також загальним змінам у суспільстві й ставленні до різних груп професій. Економічна ситуація в країні дозволяє обирати все більш різноманітні професії, у той час як світова діжиталізація відкрила безліч нових професій, пов'язаних з програмним забезпеченням, веб-дизайном тощо.

Актуальність дослідження полягає в тому, що вибір майбутньої професії значної мірою ускладнився через широку варіативність спеціальностей та вимог. Психологам та соціологам важливо знати, на які актуальні питання спираються старшокласники під час вибору майбутньої професії (професійний розвиток, фінансова складова), а також які аспекти професійної ідентичності лишаються поза увагою більшості (статусність, керівна посада тощо).

Тож, дослідження покаже, які базиси в майбутній професії їх цікавлять найбільше і що формує їх вибір.

Значний вклад у розвиток профорієнтації на сучасному етапі здійснюють українські дослідники, серед яких О. М. Алексюк, Г. О. Балл, М. Й. Боришевський, Н. О. Гончарова, І. А. Зязюн, В. В. Колінько, В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, В. Ф. Моргун, В. В. Рибалка, Є. М. Павлютенков, 58 Н. А. Побірченко, В. А. Семиченко, В. В. Синявський, Т. М. Титаренко, Б. А. Федоришин, Н. В. Чепелєва, Т. С. Яценко та ін. [19, с. 58-59]

Дослідженням особливостей професійної ідентичності займалися такі вчені: І. І. Ткачук (досліджував формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх та професійне самовизначення старшокласників), Л. Божович (писав про суб'єкта отримання освіти та його розвиток), Н. Менчинська (розвивала ідеї про психологічну компетентність як необхідну складову професійної компетентності майбутнього фахівця) та багато інших.

Об'єкт дослідження: розвиток професійної ідентичності старшокласників

Предмет: особливості розвитку ідентичності в старших класах

Мета: теоретично обґрунтувати та проаналізувати емпіричне дослідження особливостей розвитку професійної ідентичності старшокласників;

Завдання дослідження:

1. Розглянути теоретичні підходи до проблеми професійної ідентичності в старшокласників;
2. Визначити особливості розвитку професійної ідентичності в старших класах;
3. Проаналізувати емпіричні дослідження особливостей професійного розвитку в старших класах;
4. Визначити основні проблеми формування освітньо-професійної культури на етапі вибору професії в Україні.

Новизна дослідження: уточнення понять професійної ідентичності, професійної орієнтації тощо.

Практичне значення професійної ідентичності в старших класах стосується загальної теорії вибору професії старшокласника, а також демонстрації кореляційних зв'язків між вибором майбутньої професії й впливом оточуючого середовища та соціальних мереж на учня старших класів.

РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

1.1. Загальна характеристика поняття професійної ідентичності в зарубіжній та вітчизняній літературі

В наш час питання становлення професійної ідентичності постає особливо гостро, адже ринок праці на теренах нашої держави за часи незалежності різко переорієнтувався. Кваліфікований працівник сьогодення повинен володіти не лише своєю професією досконало, а ще й мати навички в інших, суміжних видах діяльності. Окрім цього, працівник повинен вміти швидко адаптуватися до мінливих умов, високого рівня конкуренції на ринку праці, а також постійно поліпшувати свої вміння та навички аби охоплювати ширший спектр завдань. Порівнюючи з минулими десятиліттями, можна з упевненістю сказати, що тепер для конкурентоспроможності працівнику потрібно володіти значно більшим запасом знань, а також умінням швидко вчитися й перекваліфіковуватися, пристосовуватися до нового, мати творчий потенціал й розвинені навички соціальної взаємодії, soft-skills.

Професійна діяльність дає можливість людині знаходити життєвий сенс у діяльності, яка приносить користь як суб'єкту професійних відносин, так і іншим членам суспільства. Суспільство, за допомогою ряду соціальних інститутів, здійснює контроль над активністю суб'єкта. Ця закономірність апріорі закладена у структурі соціуму, вона перетворює хаос індивідуальних потреб, інстинктів, бажань, на стабільний порядок, де кожен член є частиною складної системи взаємозв'язків структурних елементів суспільства. [14, с.31]

Зважаючи на вищевказані фактори, можна дійти висновку, що профорієнтація в старших класах є необхідною, ключовою умовою для становлення успішного професіонала, який буде здатен конкурувати за найкращі місця на ринку праці.

Як зазначає Н. Отрощенко у своїй праці «Профорієнтація учнів загальноосвітньої школи як соціально-педагогічна проблема», у сучасних

наукових і нормативно-методичних документах вирізняються різноманітні підходи щодо структурного складу профорієнтації:

- 1) триетапна структура профорієнтації Д.Тхоржевського містить профосвіту (профінформація), профконсультацію й працевлаштування;
- 2) чотирикомпонентна (Б.Федоришина) передбачає організаційно-функціональну, логіко-змістовну, особистісну й управлінську підсистеми;
- 3) семикомпонентна (В.Васильков): профосвіта, профвиховання, профактивізація, професійна психодіагностика, профконсультація, профвідбір, профадаптація. [15, с.4]

Аби стати затребуваним спеціалістом, індивід повинен, окрім володіння власною професією, чітко усвідомлювати свої бажання та потреби, розвивати ті навички, які потребують удосконалення та максимально використовувати власні здібності. Проте, жодна навичка й гарно освоєний матеріал не допоможуть у працевлаштуванні, якщо здобута професія не буде співпадати з орієнтаціями та здібностями індивіда. Неправильно обрана професія не принесе матеріального чи морального задоволення, адже не буде повністю розкривати потенціал індивіда. Тож, на етапі обрання майбутньої спеціалізації варто враховувати безліч факторів, наприклад схильності та задатки індивіда, уподобання та навички, прагнення розвиватися у певній сфері тощо.

Г.С. Костюк, В.А. Орлов, Г.О. Балл надають великого значення особистісному підходу в практиці профорієнтації, підкреслюючи значення особистісних уподобань та інтересів людини. [1]

Різнноманітні аспекти профорієнтації привертали увагу багатьох дослідників: В. Ф. Сахарової, Н. В. Усова, С. Н. Чистякової, Г. В. Зулунова, Н. О. Гончарова. [2]

Наразі дослідники та спеціалісти вважають необхідним впровадження занять з профорієнтації в школі, адже така практика може значно покращити рівень усвідомлення майбутніми спеціалістами власних бажань та схильностей, аби реалізуватися в певній сфері.

О. А. Уханова виділяє такі чинники профорієнтації: профосвіта, профконсультація і профвідбір. А також залучення фахівців центру

зайнятості, технікумів, студентів, які в повному обсязі знайомлять школярів з особливостями професійної діяльності, надаючи учням можливість випробувати свої сили й застосовувати отримані знання на практиці. [2]

Проблеми професійного самовизначення та управління професійним самовизначенням школярів досліджували в своїх роботах Є. Клімов, Н. Пряжников, В. Сидоренко, М. Тітма, Л. Божович, О. Леонт'єв, Б. Федоришин, О. Мельник та інші вчені. [3] Свідомий та самостійний пошук значимості обраної професії є важливим етапом становлення особистості в соціокультурному просторі, в суспільстві, яке орієнтоване на економічне благополуччя, а отже, зайнятість населення. Обрання професії та подальший розвиток у ній стає необхідною умовою успішності, тож саме свідомий вибір індивіда стане більш ефективним.

Професійний розвиток особистості відбувається у декілька основних фаз, до яких Є. О. Клімов відносить фази оптанта, фаза адепта, адаптанта, інтернала, майстра, авторитета та наставника [14, с.30]

Сучасні вітчизняні дослідники активно вивчають та переймають досвід інших країн щодо структури проведення профорієнтації в школі. Досвід багатьох країн світу показує, що свідомий та розважливий підхід до обрання майбутньої професії є ключовою умовою для успішного розвитку та самореалізації особистості.

Говорячи про досвід професійної орієнтації в інших країнах, варто згадати про заходи, які здійснюються для полегшення вибору учнем чи студентом подальшого розвитку своєї кар'єри (чи її вибору). Мова йде про «гаруеар» - так званий рік відпочинку чи відпустки, коли після закінчення навчання у школі чи університеті, учень чи студент може на рік призупинити своє професійне становлення, відкласти вибір професії й зайнятися пошуком себе. На практиці індивід, який обирає провести рік після закінчення навчання таким чином, займається волонтерством, знаходить підробіток чи подорожує. Цей рік дає можливість переосмислити себе, свої життєві вибори, бажання та прагнення. Так, індивід має змогу подумати про те, чим би він справді хотів займатися, що йому до душі, а що насправді не є його мрією; можливість

зануритися в життя після навчання дозволяє абстрагуватися від шкільного чи університетського устрою та поглянути на життя очима дорослого, перед яким відкривається цілий світ можливостей та різноманітних викликів, з якими доведеться зіткнутися. Студент після перерви на рік краще розуміє свої потреби та амбіції, йому легше обрати подальший шлях, адже в нього був час подумати й подивитися на свої успіхи та подальші плани «чистим поглядом».

В Україні така практика не є поширеною, обрання «gap year» в нашому суспільстві зазвичай тлумачиться як те, що школяр не зміг здати екзамени та вступити або ж геть не знає, чого хоче. Проте, варто зауважити, що у 16-18 років, одразу після закінчення школи цілком природньо не знати, чого ти хочеш. Виправданою є позиція незнання в контексті ситуації індивіда, який більшу частину свого часу здобував загальну освіту й фізично не міг ознайомитися з усіма можливостями подальшого життя (та працевлаштування). Виходячи з цього, невпевненість у подальших діях є логічною реакцією свідомої особистості на посталі перед нею умови, тож і логічним та ефективним буде надання їй права вибору – вступати чи дати собі час подумати.

Такий підхід до обрання старшокласником професії є важливою частиною процесу профорієнтації – можливість відпочити та обміркувати свої подальші кроки допоможе стати кориснішою, аніж миттєве занурення в інший вид навчання.

Важливим надбанням зарубіжної психології у сфері професійного самовизначення є теорія Джона Голланда, яка висуває твердження про те, що професійна спрямованість особистості залежить від її внутрішніх особливостей та мотивацій поведінки, вподобань. Так, згідно з твердженнями Д. Голланда, процес самоактуалізації полегшується, якщо рід діяльності індивіда в своїй суті несе вподобання людини. В теорії виділяються шість типів особистості: реалісти, дослідники, підприємці, артисти, соціальні люди, традиціоналісти. Кожному з типів особистості відповідає коло вподобань та навичок, в процесі реалізації яких, індивід певного типу особистості досягне найбільших успіхів.

Так, реалісти – некоммунікбельні, практичні, з ухилом на матеріалістичність особистості, які легше реалізуються в сферах, що

потребують точності, наполегливості. Дослідники – аналітичні, точні та стримані особистості з ухилом на інтелектуалізацію та дослідницьку діяльність, без виражених лідерських якостей та спрямування діяльності на досягнення матеріальних чи соціальних благ (престиж, комерція). Артисти – особистості зі спрямованістю на творчу діяльність; непрактичні, з ідеалістичними поглядами та орієнтацією на естетичність, відрізняються неординарністю ходу думок.

Соціальні люди – з яскраво вираженою спрямованістю на соціальну взаємодію, прагненнями навчатися та навчати й допомагати іншим людям; емпатичні, товариські, тактичні особистості. Підприємницькі люди – лідери та оратори, без ухилу на дослідницький підхід в діяльності та наукову спрямованість; комунікабельні та екстравертні особистості з цікавістю до політики та економіки. Традиціоналісти – особистості з ухилом на практичність та систематичність, орієнтовані на точні кропітку роботу, часто реалізуються в економічних та бізнес-сферах, мають математичну спрямованість, уникають неструктурованої, непослідовної та хаотичної діяльності.

Джон Голланд розмістив типи особистості в шестикутник, в залежності від професійних уподобань. У кожної людини можуть бути певні інтереси та схожість з кількома з шести груп, проте головними лишатимуться дві або три області. Ці дві-три літери — код. Наприклад, із Голландським кодом SAR найбільш притаманні риси соціального типу, дещо менше – артистичного, а реалістичного – найменше.[4]

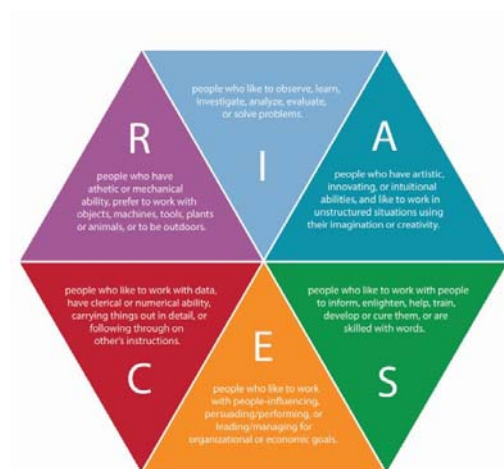

Рис. 1 Holland Personality Code

Зазначений опитувальник широко використовується за межами нашої країни в якості додаткових матеріалів для проведення профорієнтаційних занять в освітніх закладах.

Певний вклад в розвиток вітчизняного типу ідеї професійної орієнтації здійснив радянський, а пізніше російський вчений Євген Клімов. Вчений запропонував класифікацію з п'яти типів професій, кожен тип відповідає певному об'єкту/там, на які спрямована діяльність. Так, виділяються наступні типи:

- «людина – природа»,
- «людина – техніка»,
- «людина – людина»,
- «людина – знакова система»,
- «людина – художній образ».

В залежності від цілей діяльності, професії діляться на класи: гностичні (визначити, розпізнати), перетворювальні (обслужити, обробити) та пошукові (винайти, придумати) [5]

Користуючись вказаною класифікацією, старшокласник може самостійно визначити, яка професія найкраще йому підходить. (Табл. 1)

Проте, класифікація Клімова зазнала критики від сучасних психологів та педагогів через значні недосконалості та неточності. Не кожную сучасну професію можна визначити за даною класифікацією, окрім цього, типів професій в наш час, можна визначити більше, ніж п'ять. Тож, дану класифікацію можна вважати радше матеріалом для ознайомлення, аніж валідною методикою здійснення професійної орієнтації.

1.2. Особливості розвитку професійної ідентичності в старшокласників

Під час вибору професії найвдалішою буде тактика орієнтування на власні бажання та можливості, тобто те, що людина «хоче» і те, що вона «може». Бажання людини відповідають за її інтереси, уподобання, схильності, в той час, як можливості – це здібності, стан здоров'я тощо. Також дослідники виділяють у вищезгаданій структурі «потрібно» - потреби суспільства у певних видах діяльності, спеціальностях.

Як зазначає А.О. Васильєва у статті «Фактори професійного самовизначення особистості в сучасних умовах», психологічними умовами, що складають основу професійного самовизначення є: усвідомлення цінності суспільно корисної праці, загальна орієнтація в соціально-економічній ситуації в країні, усвідомлення необхідності загальної і професійної підготовки для повноцінного самовизначення і самореалізації, загальна орієнтація в світі професійної праці, виокремлення подальшої професійної мети(мрії), погодження мрії з іншими важливими життєвими цінностями (сімейними, особистісними, вільним часом); знання цілей, знання щодо внутрішніх перепон, що ускладнюють досягнення мети, що обирають та ін..[6]

На думку В. Кириченка, молоді люди орієнтуються насамперед на зовнішні атрибути - престиж професії, ідентифікують себе з престижною професійною групою. Причетність до «нижчих» робітничих професій знижує рівень їх самооцінки. Сьогодні дуже важко знайти кваліфікованого сантехніка, слюсаря, будівельника, тому, що виконують цю «мало поціновану» роботу, лише ті, хто нічого більше не вміє, або не хоче вміти. Тобто некваліфіковані, нереалізовані «менеджери», «економісти», «програмісти» стають ще менш професійними «столярами», «охоронцями», «продавцями». У нас зникла культура «взаємопоціновування», зникла, існуюча донедавна ідея «рівності і необхідності усіх професій». [14, с.27]

Беручи до уваги тези В. Кириченка, обираючи майбутню професію, школярі рідко аналізують власні внутрішні ресурси, які є основою її успішного

виконання. Головними залишаються думка батьків, друзів, референтних осіб [14, с.25]

Вибір професії постає складним життєвим етапом у розвитку особистості. Вибрана індивідом діяльність може супроводжувати все його життя, займати одну з найбільш значимих ролей в його діяльності та впливати на його особистість. Постаючи перед вибором, старшокласнику доводиться приймати рішення, на яке зазвичай впливають певні фактори. Є. Клімов створив «восьмикутник» вибору професії, до якого входять такі фактори:

- Здібності;
- Думка батьків;
- Ринкові потреби
- Думка друзів
- Інформованість
- Особистісний професійний план
- Нахили
- Рівень домагань

Поняття «здібності» є достатньо відносним, проте загалом їх можна визначити як вроджені вміння індивіда, які, при достатньому розвитку, можуть стати винятковими. В сучасному розумінні здібності не є вирішальними у житті індивіда, вони не характеризують його як особистість і не виділяються на ринку праці. Тим не менше, для вдалого вибору професії індивід повинен усвідомлювати, яка діяльність для нього є не обтяжливою та приємною, а яка – навпаки. Для визначення власних здібностей існує безліч опитувальників та методик, серед яких найчастіше у практиці профконсультування зустрічаються "Диференціальні тести здібностей" (DAT) та "Батарей тестів загальних здібностей" (GATB)t. DAT найчастіше використовують для визначення подальшого здобуття освіти учнями 8-9 класів, адже вищевказані тести охоплюють низку видів здібностей, які можуть становити вплив на професійну реалізацію: "Вербальне міркування", "Оперування числами", "Абстрактне міркування", "Швидкість і точність конторських операцій", "Механічне

міркування", "Просторові відносини", "Орфографія і використання слів" – субтести, що входять до DAT.

Думка батьків часто стає вирішальною при виборі професії у нашій країні, досить часто саме через особисті уподобання чи нереалізовані амбіції своїх батьків, старшокласник обирає ту професію, яку йому пропонують.

Варто зазначити, що уявлення про певні спеціальності, професії у дітей формуються під впливом досвіду їх батьків у цих професіях. Тобто, думка дитини про професію, представником якої є один з батьків, формується на основі професійного досвіду батьків. Також, звички та життєвий устрій батьків відіграє значну роль у виборі професії дитини. Спостерігаючи за батьками, аналізуючи їх графік (скільки часу вони приділяють роботі, а скільки – родині, хобі, дозвіллю, наскільки виснажливою є їх робота тощо), вони можуть сформулювати власні бажання та вимоги для своєї професійної діяльності і, спираючись на ці вимоги, обирати професію.

Також, вибір професії чи університету залежить від матеріального становища родини. Досить поширеною є ситуація, коли старшокласнику доводиться відмовитися від омріяної професії чи закладу навчання через матеріальну неспроможність батьків забезпечити таку можливість. До проблеми матеріального забезпечення, окрім цього, можна віднести географічне розташування учбового закладу, адже не кожен має можливість дозволити собі переїзд в інше місто заради навчання.

Ринкові потреби виступають важливим фактором при виборі професії, переважна більшість старшокласників та абітурієнтів при виборі спеціальності враховують її затребуваність та актуальність.

Думка друзів, однолітків займає важливу роль в акті обрання професії. Часто шкільні друзі вступають в один заклад аби бути ближчими одне до одного або ж обирають однакову спеціальність. Така поведінка є притаманною для підлітків, проте часто є помилковою, адже професія, обрана під впливом думки друзів, може не відповідати запитам індивіда й, зрештою, не принесе жодного результату.

Дещо відходячи від «восьмикутника» Клімова, варто згадати про колосальний вплив соціальних мереж на обрання певної професії. Часто авторитетною думкою для підлітків стають висловлювання та ідеї блогерів, знаменитостей etc. Дослухаючись до думки інфлюєнсера, старшокласник може зробити вибір на користь тієї чи іншої професії. Надихнувшись репрезентацією певного виду діяльності, легко зробити хибні висновки, адже, зазвичай, у веб-простір транслуються лише найкращі аспекти життя та діяльності, про складне чи неприємне досить часто замовчують. Тим не менше, варто відмітити, що інтернет постає невичерпним джерелом знань й, обираючи професію, є можливість також ознайомитися з безліччю відгуків про неї, прослухати інтерв'ю та подкасти представників спеціальності, отримати повноцінні та правдиві відгуки про навчальний заклад тощо. На просторах платформи YouTube існує безліч соціальних проєктів, які освітлюють актуальні питання сучасності, до яких також входять проблеми різних видів діяльності. Тож, можна зробити висновок, що думка з соціальних мереж не завжди є викривленою чи неправдивою. Якщо націлено шукати інформацію про потенційну професію, можна знайти відповіді на свої питання. Тому, я не вважаю дискредитацію соціальних мереж, як повноцінного інформаційного джерела під час вибору майбутньої професії старшокласником, ґрунтовною.

Інформованість старшокласників щодо появи нових чи модернізацію існуючих професій є недостатньою. В закладах здобування середньої освіти є складним отримання не застарілої інформації щодо багатьох видів діяльності. В школах досить часто дають огляд на дуже загальні професії (лікар, юрист, економіст тощо), проте ігнорується велика частка нових видів діяльності, пов'язаних з соціальною роботою, політологією, маркетингом у соціальних мережах, публічним мовленням тощо. Шкільній освіті не вистачає ресурсів для забезпечення школярів актуальною інформацією, натомість, частою є практика нав'язування своєї думки та критикою захоплень учнів. Достатнє забезпечення інформацією учнів у процесі профорієнтація постає викликом перед сучасною системою освіти в Україні.

Особистісний професійний план полягає у рівні домагань старшокласника до досягнення успіху у певній галузі. ОПЛ відповідає за такі фактори як, особистісні прагнення, амбіції, знання того, яка галузь подобається найбільше і в якій індивід має намір розвиватися, а також за готовність до самостійного освоєння інформації, самонавчання.

На мою думку, ОПЛ є ключовим фактором у виробі майбутньої професії адже є самостійним вибором індивіда, а не оточення; мотивація йде з середини, а не нав'язана ззовні. За наявності можливості обирати професію, згідно зі своїми уподобаннями та амбіціями, індивід може реалізуватися. Наявність власної думки та вибору несе провідну роль у становленні індивіда, як професіонала.

Я можу припускати, що останні два пункти факторів можна віднести до Особистісного професійного плану, оскільки вдало складений ОПЛ враховує нахили індивіда та рівень його домагань. Нахили відповідають за схильності індивіда до певного виду діяльності, в свою чергу рівень домагань відповідає за те, чого індивід хоче досягти в своїй кар'єрі, наскільки успішним йому потрібно стати тощо.

Професійне самовизначення передбачає формування суб'єкта конкретного виду праці – професії, спеціальності, посади, що характеризується високою мобільністю; вимагає широкої орієнтації у світі праці, не обмежуючи можливості розвитку й саморозвитку особистості [17, с.9]

Висновки до розділу 1.

Загалом, професійна орієнтація – низка теоретичних та практичних заходів, метою яких є ознайомлення учнів з різноманітним вибором професій, виявлення їх інтересів та здібностей, а також підготовка до обрання спеціальності.

Ефективно вибудована професійна орієнтація дозволить майбутнім спеціалістам обирати професію свідомо та розважливо, спираючись на власні уподобання, захоплення та професійний план. Успішно проведена професійна орієнтація у старших класах є запорукою стабільності та розвитку економіки країни. Тож, для психологів та педагогів є важливим розробка нових та удосконалення наявних методів проведення профорієнтації: урізноманітнення тестів та опитувальників, просвітня робота із учнями etc.

Спираючись на досвід зарубіжних досліджень та проведення власних, освітня система має впровадити передові методи проведення професійної орієнтації у навчальних закладах України.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

2.1. Аналіз емпіричного дослідження до професійного самовизначення учнями старших класів

Дослідження, проведене І.М. Мачуською продемонструвало наступні явища: одержані у процесі констатувального експерименту результати, викладені у таблиці 2, свідчать про те, що якщо для учнів 10-х класів найбільшого впливу на вибір професії справляють батьки, однолітки та засоби масової інформації (телебачення, радіо, газети та журнали), то у 11-у класі ієрархія факторів впливу на вибір професії зазнає помітної трансформації. Мінімального, на думку учнів, впливу на процес вибору професії має навчально-виховна робота школи. Гурткова та інші форми педагогічної позашкільної роботи із зростанням віку втрачають свій вплив на вибір професії. [32, с.5]

Таблиця 2

Динаміка рангових показників факторів впливу на вибір професії

Фактори впливу на вибір професії	К л а с и	
	10 клас	11 клас
Поради та вплив батьків	I	I
Товариші, знайомі, однолітки	II	II
Вчителі, шкільні психологи	IV	V
Гурткова, позашкільна робота	VI	VII
Засоби масової інформації	III	IV
Література	VII	VI
Поради представників професії	V	III

На мою думку, такі показники є достатньо компрометуючими для закладів середньої освіти, адже вони демонструють низький рівень авторитетності думок представників системи освіти. Саме через низький рівень компетентності та нестачу новітніх методик проведення профорієнтацію школи, у ситуації вибору майбутньої професії, втрачають свою значущість.

Аналіз результатів експерименту свідчить про те, що на вибір професії старшокласниками активно впливають такі комбінації факторів: батьки -

однолітки - поради представників професій; батьки - однолітки - засоби масової інформації. Результати дослідження професійних намірів учнів старших класів відображено у таблиці 3. [32]

Таблиця 3.

Професійні наміри старшокласників (у %)

Наміри	10 клас	11 клас
Працювати по закінченню школи	9,1	6,1
Навчатися у коледжі	1,4	1,9
університеті не визначилися	72,3	76,3
	17,2	12,7

Переважає більшість старшокласників планує по закінченню школи продовжити навчання у вищих навчальних закладах. До розділу “інше” (таблиця 4) учні віднесли такі фактори, як "принести користь суспільству”, “сприяти розвитку національної економіки” тощо. Ці фактори як основну мету одержання вищої освіти назвали лише 3.6% респондентів. [32, с 7]

Таблиця 4.

Мета одержання старшокласниками вищої освіти (у %)

Основна мета навчання у ВНЗ	10 клас	11 клас
Стати більш освіченим	10,1	10,0
Одержати диплом про вищу освіту	5,1	5,0
Одержати цікаву роботу	14,2	15,0
Для подальшої кар'єри	20,2	22,0
Продовжити безтурботне життя	4,6	2,4
Відстрочка від армії	1,4	2,1
Перспективи великого заробітку	8,6	11,5
Престижність професії	18,9	14,3
Престижність вищої освіти	10,4	10,4
За вимогою батьків	2,5	2,5
Інше	3,4	4,0
Не визначилися	0,6	0,8

Можемо спостерігати явище того, що сучасні підлітки мислять більш прагматично та сконцентровані на тому, аби їхня майбутня професія давала їм

можливість задовольнити усі їх матеріальні потреби. На мою думку, така тенденція пов'язана передовсім з тим, що в Україні з 2014 року йде війна, на період якої економіка стала нестабільною, багато хто втратив роботу або змушений був покинути своє місце проживання заради безпеки. Тому, якщо розглядати прагматичність мотивів до вступу старшокласників до університетів в контексті сучасного становища України, це цілком виправдано.

У дослідженні було вивчено вибір учнями напрямків навчання у вищих навчальних закладах (таблиця 5), який у певній мірі відображає особливості ставлення учнів щодо груп професій в плані їх престижності та привабливості. Наведені в таблиці дані демонструють те, що найбільш пріоритетними для старшокласників є економічні, юридичні та гуманітарні вищі навчальні заклади. Серед технічних спеціальностей найбільш значущими вважаються такі, що пов'язані з сучасними та перспективними технологіями (інформатика, обчислювальна та лазерна техніка тощо). [32]

Таблиця 5.

Профілі вузів, обраних старшокласниками (у %)

Профіль ВНЗ	10 клас	11 клас
Економічний, фінансовий	28,6	23,9
Юридичний	30,2	19,9
Гуманітарний	7,1	14,5
Медичний	7,1	13,0
Технічний	12,2	15,1
Сільськогосподарський	2,1	0,0
Військовий та силових структур	1,0	1,1
Педагогічний	2,5	3,6
Інший	9,2	8,9

Так, можемо спостерігати тенденцію до обрання спеціальності, спираючись на її потенційно-фінансову складову. В сучасних умовах соціально-економічного розвитку старшокласники передусім вибирають ті професії, які допоможуть їм стати фінансово незалежними.

Професії сфери матеріального виробництва не користуються великою популярністю, лише 2,5 % респондентів збираються після здобуття середньої освіти працювати або отримувати спеціальність в сфері матеріального

виробництва. При аналізі даних старшокласників, що планують навчатися у технічних вузах, спостерігається менше за 17 % опитаних, зорієнтованих на сферу матеріального виробництва, така ситуація не відповідає стану та тенденціям розвитку економіки країни.[32]

Оцінка старшокласниками привабливості професій часто зовсім не співпадає з оцінкою їх соціальної значущості. Особливо чітко ця різниця проявляється при оцінці значущості робітничих професій (друге рангове місце при оцінці соціальної значущості та останнє рангове місце при оцінці привабливості). [32, с.9]

Таблиця 6.

Оцінка старшокласниками соціальної значущості професій (у %)

Група професій	10 клас	11 клас	Ранг
Освіта, охорона здоров'я	46,7	68,2	I
Культура	4,8	4,7	VI
ІТР, наука	22,9	31,8	III
Робочі та селяни	29,5	22,4	II
Силові структури	6,7	12,9	IV
Керівники всіх рівнів	1,0	1,2	VIII
Торгівля, сфера	6,7	1,2	VII
обслуговування	14,3	10,6	V
Підприємці			

Зважаючи на отримані показники, можна припустити, що уявлення соціального устрою в опитаних старшокласників не зовсім відповідає реальності. Припускаю, що переважна більшість старшокласників, не враховуючи власних здібностей та нахилів, має прагнення займати престижні в соціумі посади замість того, аби розвиватися в цікавих їм сферах. Саме через такі когнітивні помилки та упередження значний відсоток населення працює не за спеціальністю або не закінчує здобуття вищої освіти.

Вивчення складових готовності до професійного самовизначення свідчить про те, що для переважної більшості старшокласників, задіяних у констатувальному експерименті, притаманним є низький розвиток як здатності

до самоаналізу (понад 74 % опитаних), так і здатності до аналізу професій (понад 75 % опитаних).[32, с.10]

Очевидно, така ситуація має негативний вплив на подальший професійний розвиток старшокласників та зменшує їх шанси на повноцінну професійну самореалізацію та досягнення кар'єрного успіху.

Адекватна самооцінка учнів щодо перспектив оволодіння обраною професією є притаманною менше, ніж для 10% старшокласників, задіяних у педагогічному експерименті на його констатувальному етапі.[32, с.11]

Такі показники вкотре звертають увагу на недостатню профорієнтаційну діяльність у школах. Учні не можуть конструктивно проаналізувати рівень своїх здібностей, свої бажання та професійні прагнення й, використовуючи ці знання, зробити найбільш вдалий вибір щодо подальшого професійного шляху.

2.2. Проблема формування освітньо-професійної культури на етапі вибору професії в Україні.

Вибір професії для старшокласника завжди поставав, як складна життєва ситуація, що в подальшому впливатиме на майбутнє. Під тиском соціуму та усталених стандартів, переважна більшість випускників закладів середньої освіти продовжують навчання в університетах, часом не керуючись власними бажаннями та прагненнями.

В процесі самовизначення виділяють три основні етапи: самопізнання, самовиховання, власне самовизначення, що завершуються формуванням позитивного ставлення до себе як до суб'єкта професійної діяльності. Тому свідомий вибір професії слід уважати показником сформованості професійного самовизначення [18, с. 209]

Як зазначає В. Кириченко у своїй праці «Психологічні основи профорієнтації» про здобуття вищої освіти в Україні, держава надала вільний доступ до системи вищої освіти, знизила стандарти відбору та збільшила кількість закладів, які можуть надавати її. Для більшості молоді, а особливо їх

батьків, вища освіта стала самоціллю, яка не підкріплена ні внутрішніми можливостями людини займатися обраною професійною діяльністю, ні запитами держави [14, с. 23]

Наразі гостро постає питання вибору подальшого життєвого шляху, особливо в умовах війни. Цього року кожен абітурієнт замислився про доцільність здобуття вищої освіти, на яке витрачається вагомий ресурс (час, фінанси, подальше підвищення кваліфікації тощо), враховуючи той факт, що майже половина населення країни втратила роботу через війну. Так, через економічну кризу та переорієнтування ринку потреби країни змінилися, а отже, змінився і список ключових професій та необхідних навичок для працевлаштування. Аналізуючи ринок вакансій, можна помітити тенденцію зростання популярності ІТ-професій та їх суміжним, в основному представленими міжнародними компаніями. В більшості випадків потенційному роботодавцю потрібен спеціаліст рівня middle, senior, рідше junior, тому одним з ключових критеріїв для працевлаштування є досвід роботи і чим більший він, тим краще.

Так, більшість ІТ-курсів надають можливість подальшого стажування в компанії чи набуття необхідного досвіду (успішна обробка декількох кейсів), а також забезпечують усіма hard- й soft-skills, необхідними для роботи. Зазвичай така підготовка триває декілька місяців з подальшим залученням у проєкти, що є значно коротшим терміном, ніж процес здобуття вищої освіти.

Окрім часового ресурсу, варто обговорити й фінансовий. Так, навчання на контракті є достатньо дорогим та, в умовах війни, може здатися нецільним, особливо враховуючи той факт, що одразу після університету роботу знайти достатньо проблематично.

З цього можна зробити наступні висновки:

- 1) Здобуття вищої освіти займає значну кількість часу (4+ років);
- 2) Здобуття вищої освіти є фінансово затратним;
- 3) Найпопулярніша сфера ІТ не потребує наявності вищої освіти, основними критеріями є навички та досвід.

Окрім цього, варто враховувати загальну тенденцію до діджиталізації: все більше сфер потребують спеціалістів, що фактично не є програмістами, а проте їхня діяльність полягає у якісному представленні компанії чи продукту в інформаційному просторі: SMM, SEO, ProjectManagement, copyright, customersupport, salesmanageretc, IT-recruiter.

Все більше потреб ринку праці стає важко задовольнити лише наявністю вищої освіти у спеціаліста. Наразі Україна зіткнулася з проблемою, коли на кількість «професіоналів» не вистачає місць для реалізації їх професіоналізму. Тому, все більше людей з повною вищою освітою звертаються до різноманітних курсів з набуття навичок в тих сферах, які в університетській навчальній програмі зазвичай не котуються. Також, варто виділити ще одну гостру проблему сучасної системи освіти в Україні: її теоретичність і часткова або повна відсутність практичності. Так, після отримання диплому, випускник знає в теорії, про що його професія, проте не має жодних практичних навичок, що ускладнює його професійну реалізацію і, фактично, унеможлиблює отримання joboffer, релевантного його знанням та теоретичній професійній підготовці.

Враховуючи вищевказані фактори, можна дійти висновку, що на даний момент все менше старшокласників знаходитимуть мотивацію для вступу у вищі навчальні заклади та переорієнтовуватимуться на інші способи набуття знань та подальше практичне використання їх. І тому, українська система освіти постане перед проблемою глобальної переоцінки своєї значимості в умовах сучасного соціально-економічного розвитку.

Проте, на мою думку, така тенденція не є негативною, адже своєчасна адаптація до потреб ринку потенційно може покращувати економічну ситуацію в країні та розвивати її на новому рівні.

Так, зі змінами в соціально-економічному просторі, відбуваються й особистісні зміни та йде переоцінка прагнень індивіда. Вже в підлітковому віці люди починають задумуватися про свій кар'єрний розвиток та наважуються виходити за рамки уставлених порядків, шукати свою професію різними способами та у різних місцях.

Навчання у вищому навчальному закладі має бути результатом свідомого вибору студента, який уже передбачає глибоку та детальну рефлексію власних здібностей, досвіду, ціннісних диспозицій, умов та запитів соціального середовища. Усвідомлений професійний вибір – це результат узгодження внутрішніх особливостей особистості з зовнішніми запитами суспільства, який реалізується у вчинковому акті, де суб'єкт самостійно приймає рішення щодо свого професійного майбутнього [13]

Беручи до уваги сказане попередньо, варто також виокремити наступну проблему: мотивація деяких абітурієнтів під час вступу у ВНЗ на обрану спеціальність може бути достатньо сумнівною. Керуючись престижністю професії чи порадою батьків, абітурієнт може зробити хибний вибір, розчаруватися у професії та не докладати зусиль/втратити інтерес до здобуття знань. Так, країна отримує людей з дипломами, які або не є кваліфікованими, або ніколи не працюватимуть за спеціальністю.

Як зазначає В. Кириченко, більшість студентів не мають адекватного уявлення про рівень розвитку власних професійних здібностей, та чіткої професійної спрямованості. Висновок може бути один – більшість, формуючи власну професійну ідентичність, орієнтуються не на те, що вони можуть і хочуть робити, а на престиж професійної діяльності у суспільстві...[14, с. 21]

Но мою думку, причиною такого явища може бути недостатня профорієнтаційна діяльність закладів середньої освіти в Україні. Більшість шкіл та ліцеїв не проводять комплексної, змістовної та якісної роботи з учнями для подальшого вибору професії. Так, декілька опитувань та проходження тестів не дають повноцінної картини учням щодо їх професійних можливостей та преференцій. Аналізуючи ті самі опитувальники Клімова чи Голланда можна помітити деяку бідність професійної репрезентації (мається на увазі недостатню кількість напрямків та професій/спеціальностей до здобування, представлених в опитувальниках). Натомість, проведення спеціалізованих шкільних занять, починаючи з кінця середньої школи й до 11го класу включно могли б дати здобувачам освіти більш чітке розуміння того, чим можна займатися та яку спеціальність обирати. Як зазначає О. Коропецька у своїй

праці «Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості», відповідальність за організацію профорієнтаційної роботи в школі несе директор, який відповідає за:

- планування та прогнозування розвитку профорієнтації, її актуальність в умовах сучасної школи;
- розробку змісту профорієнтаційної роботи з учнями;
- створення кабінету профорієнтації та забезпечення його навчально методичними матеріалами;
- готовність випускників школи до свідомого професійного вибору;
- налагодження контактів з батьками для вироблення спільного рішення щодо майбутньої долі кожної дитини. [19, с.62]

У дослідженні І.Ю. Антоненко було виявлено, що у процесі професійного розвитку студентів вузу та коледжів домінують прагматичні мотиви (реальна можливість отримати професію, можливість працевлаштування, близькість навчального закладу до будинку, престижність навчального закладу), тоді як професійні мотиви займають останнє місце. [15]

Як зазначає О. Коропецька у своїй праці «Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості», українські дослідники вказують, що вона (радянська система профорієнтації не прижилась в сучасних умовах в Україні саме через *застарілі методико-теоретичні підходи, через надмірну централізацію у керуванні і фінансуванні як обласних центрів професійної орієнтації, так і науково-дослідних профорієнтаційних центрів...*[19 с.55]

Саме тому сучасну українську систему профорієнтації складно назвати валідною: система освіти ще досі використовує майже архаїчні методики замість того, аби впроваджувати багатофакторну, комплексну модель професійної орієнтації в закладах здобуття середньої освіти. Основною проблемою сучасної профорієнтації в Україні є її непрактичність: умовно кажучи, тести на «людину-людину, людину-природу» не дають учню зрозуміти, чи хоче він бути проєкт-менеджером в айті-компанії. Методики, якими користуються школи, далекі від сучасності. Тож, Україні треба якомога

швидше відійти від застарілих радянськи напрацювань у сфері освіти та професійної орієнтації, натомість, переймати досвід країн з найуспішнішою професійною орієнтацією.

Наприклад, в якості моделі для професійної орієнтації можна використовувати напрацювання системи освіти Великої Британії, яка є одною з найбільш економічно успішних держав світу. У Великій Британії в якості системи проведення професійної орієнтації використовується стандартизована програма Gatsby Benchmarks, яка розширює можливості для учнів отримання досвіду у знайомстві з різними сферами праці: починаючи з досвіду на робочому місці та особистого керівництва консультантом з питань кар'єри, до взаємодії з роботодавцями, коледжами, провайдерами навчання та університетами. Gatsby Benchmarks підтримують школи та коледжі забезпечуючи структуру, навколо якої вони можуть розвивати свою профорієнтаційну програму для учнів протягом усієї середньої школи (від 11 до 18 років) і студентів віком до 25 років з освітніми та health&care планами. Gatsby Benchmarks також допомагають школам виконувати їхній статутний обов'язок забезпечити доступ training providers (організація, яка забезпечує навчальний елемент для учнівства) до навчальних закладів, щоб продемонструвати учням, яку технічну освіту та стажування вони можуть отримати. [20, с.8]

Gatsby Benchmarks були розроблені сером Джоном Холманом від імені Фонду Гетсбі. Вони визначають, як виглядає професійна орієнтація світового класу в освіті, і надають чітку основу для організації професійної орієнтації школі чи коледжі.

Gatsby Benchmarks закріплено в законодавчих інструкціях, і спеціаліст, який керує професійною орієнтацією в школі, несе відповідальність за нагляд та впровадження профорієнтації згідно програми стандарту.

8 стандартів Гетсбі:

1. Стабільна кар'єрна програма
2. Навчання з інформації про кар'єру та ринок праці
3. Звернення до потреб кожного студента

4. Пов'язка навчання за програмою з кар'єрою
5. Зустрічі з роботодавцями та працівниками
6. Досвід робочих місць
7. Зустрічі з подальшою та вищою освітою
8. Персональне керівництво[21]

Впровадження Gatsby Benchmarks або подібної системи в Україні дало б значний поштовх до розвитку професійної культури як вища соціально значимого, а отже, неможливого для ігнорування. Учні мають не просто знати про існування певної професії, вони мають її спробувати, зрозуміти, як вона працює на практиці. Така політика допомогла б не лише старшокласникам, а й компаніям-роботодавцям, які надають можливість проходження практики в їх структурі старшокласникам, адже, в подальшому, вони б отримували дипломованих спеціалістів, які знають, в чому полягає суть їх професії, адже випробували її, мали не лише теоретичну, а й практичну частину навчання. На мою думку, лекції від представників професій, воркшопи, тренінги, ознайомчі заходи всередині компанії, а також літні стажування для активних учнів піднесли б українську систему профорієнтації на якісно новий рівень. Навчання має відбуватися не лише теоретично, а й практично, тоді випускники шкіл матимуть вищий шанс отримати ту освіту й опанувати ту спеціальність, яка їм справді подобається.

Як зазначає вже згадувана О. Коропецька, у Постанові Кабінету Міністрів України «Про концепції професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації незайнятого населення» (1996), вказано, що організаційно-методичне забезпечення роботи місцевих центрів зайнятості з питань профінформації, профконсультації, профвідбору і профпідбору здійснюють у регіонах Центри професійної орієнтації незайнятого населення. [19, с.56]. Проте, вони жодним чином не виконують свої функції конкретно у професійній орієнтації старшокласників, а більшою мірою займаються питаннями непрацевлаштованої частини населення, що є іронічним. Так, на жаль, саме через слаборозвинену систему профорієнтації у школах Україна має такий високий відсоток безробіття, адже після закінчення школи абітурієнти не

знають, куди йти і що робити зі своїм життям, школа готувала їх переважно до заучування великого об'єму інформації без жодного аналізу та виконання завдань, але роботодавець вимагатиме зовсім іншого.

На українську систему профорієнтації та освіти загалом чекають значні зміни. Так, закладам освіти доведеться відмовитися від тих методик, які вже не працюють і перейти до нового стилю організації власної діяльності. Сучасний працівник має володіти багатьма новими навичками, про які раніше не прийнято було говорити. Зараз для працевлаштування необхідні і hard, і softskills, а також вміння адаптуватися, мислити креативно й аналітично, знаходити рішення в складних ситуаціях, вміти вчитися, в будь-якому віці і на будь-якому етапі свого кар'єрного розвитку. В світі, що так швидко йде вперед, вже немає шансу на те, аби завжди лишатися в одній професії, працювати в одній компанії все життя. і саме таку багаторівневість та складність школа і має показати учням. Все міняється і маємо встигати за цими змінами, а не стояти на одному місці.

Варто зазначити, що вже сьогодні у деяких учбових закладах України після закінчення середньої школи учні можуть обирати напрямки у навчанні в старших класах, наприклад, поглиблене вивчення технічних наук або мов, природничих наук тощо. Така диференціація допомагає старшокласникам зрозуміти, який напрямок їх цікавить, що вже є першим кроком до обрання бажаної професії. Таку тенденцію варто розвивати та поширювати, можливо, з додаванням напрямку програмування та комп'ютерних наук загалом.

Проте, для таких вагомих змін потрібне фінансування та відповідальність. Міністерство освіти має якісно забезпечувати діяльність програм професійної орієнтації, виділяти на це кошти та, в свою чергу, контролювати реалізацію їх. Варто відзначити, що питання модернізації освітньої ланки піднімаються все частіше і все більше освітніх закладів переймають досвід інших країн та покращують свою систему.

Висновки до розділу 2.

Сучасне становище професійної орієнтації в Україні не є задовільним через низку проблем, основною з яких є застарілість підходів та методик, що використовуються. Так, різноманітні опитувальники та анкетування, запроваджені у закладах здобуття середньої освіти, не відповідають сучасним запитам суспільства загалом та ринку праці відповідно.

Через недостатнє залучення ресурсів (фінансових, інформаційних, культурних тощо) в систему профорієнтаційної діяльності, школярі не мають достатньої обізнаності в сфері праці, через що можуть помилятися у виборі спеціальності й, зрештою, не досягати успіху у професійній самореалізації.

Для поліпшення профорієнтації в старших класах можливим є декілька напрямків:

1. Запровадження комплексної програми профорієнтації на законодавчому рівні у закладах здобуття середньої освіти з метою залучення різноманітних компаній та бази професіоналів для проведення практичного ознайомлення з актуальними спеціальностями;
2. Модернізація отримання освіти в старших класах, а саме впровадження системи вибору одного з декількох основних напрямків (точні науки/гуманітарні науки/природничі науки/комп'ютерні науки/мистецькі науки тощо), а також комплекси декількох напрямків.

Загалом, українська система освіти вже почала змінюватися, проте всі ці процеси мають чітко скеровуватися в правильному напрямку.

Аналізуючи дослідження, проведене І. Мачуською, можна дійти наступних висновків:

- Переважна більшість опитаних старшокласників при виборі професії орієнтуються на думку батьків, однолітків та засоби масової інформації, також значну роль відіграють поради представників професії;
- Значна частина старшокласників зупиняє свій вибір професії на економічних чи юридичних напрямках, при цьому вважаючи соціально значущими інші. Така тенденція може свідчити про недостатню усвідомленість старшокласників під час вибору їх професійного шляху;

Через недостатню обізнаність та розуміння того, ким вони хочуть стати після закінчення школи, старшокласники часто спираються на ілюзорні переваги обраних професій (престиж, фінансова складова), не враховуючи того факту, що професія перш за все, повинна підходити їм, як особистостям (живий інтерес, мотивація розвиватися у даній професії, здібності та нахили тощо).

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз питання особливості формування професійної ідентичності старшокласників, а також аналіз емпіричного дослідження, дає можливість зробити наступні висновки:

1. Професія – відокремлений («окреслений») у межах суспільного поділу праці комплекс дій та відповідних знань, що вимагає відповідної освіти чи кваліфікації, які особа може виконувати відносно постійно. [14, с 97]

Обираючи професію, старшокласник фактично формує свій життєвий план, адже здобуття спеціальності та подальший професійний розвиток займають одне з найважливіших місць в житті людини.

Професійна орієнтація – комплекс заходів, необхідних не лише старшокласникам/здобувачам освіти, а також компаніям та підрозділам, що забезпечують робочі місця. Так, роботодавцю потрібні кваліфіковані працівники, які добре орієнтуються у своїй спеціалізації, мають глибокі теоретичні знання та практичні навички для максимально ефективної професійної реалізації своїх здібностей.

2. Професійна ідентичність старшокласників формується під впливом групи соціальних факторів, основними з яких є думка батьків чи однолітків, а також престижність та затребуваність професії.

Відповідно до цього, старшокласники схильні до вибору професії, спираючись на думку соціуму та суспільні тенденції, часто не враховуючи власні здібності, професійні інтереси та прагнення.

3. Аналіз емпіричного дослідження, проведеного І.М. Мачуською підтверджує вищевказані фактори, що впливають на вибір професії у старшокласників.

Важливо зазначити, що здобувачі середньої освіти мають низьке розуміння того, яку професію вони хочуть здобувати після закінчення школи, орієнтуючись на думку батьків, однолітків чи засоби масової інформації, враховуючи такі фактори, як престиж чи фінансову складову, забуваючи про найголовніший фактор – особисті преференції, власну зацікавленість у галузі тощо.

4. Основною з проблем методик сучасної професійної орієнтації в Україні є застарілість та відірваність від життя.

Заклади середньої освіти не володіють новітніми системами проведення якісної професійної орієнтації із залученням спеціалістів, представників різних компаній та установ тощо. Вибір професії в першу чергу має бути особистісним, аби стати правильним та принести результат.

Особистість – феномен суспільного розвитку, специфічне утворення, індивід, соціокультурна форма існування психіки, носій свідомості, який належить до людського роду і є продуктом суспільного розвитку, суб'єктом праці, спілкування і пізнання, детермінований конкретно-історичними умовами існування суспільства, усвідомлює своє відношення до навколишнього середовища і має свої індивідуальні особливості. [34]

Отже, школи та інші заклади надання середньої освіти мають орієнтуватися в першу чергу на те, аби старшокласники мали повноцінне уявлення про стан сучасного ринку праці та обирали професію, спираючись на власні інтереси та уподобання.

Професійна орієнтація є вагомим чинником, що впливає на збереження, відновлення та розвиток трудового потенціалу країни, формування та раціональне використання професійно підготовленого персоналу, який відповідає потребам національної економіки, підприємств та організацій. [35, с.79]

Не зважаючи, на вищеперераховані труднощі, українська система освіти модернізується, тому, на мою думку, у найближчі роки можна очікувати поліпшення системи проведення профорієнтації для старшокласників у тому числі.

Отже, в роботі було розглянуто теоретичні підходи до вивчення особливостей розвитку професійної ідентичності у старшокласників, а також проаналізовано результати емпіричного дослідження, проведеного І. Мачуською.

1. Васильєва О. А. Фактори професійного самовизначення особистості в сучасних умовах / О. А. Васильєва // Наука і освіта : наук.-практ. журнал. – 2011. – № 1. – С. 19-23.
2. Nizhynska, I. (2016). Профорієнтація та вибір майбутньої професії, *Social Work and Education*, Vol. 3, No. 1., pp. 28-34.
3. Корсун Г. О. Професійне самовизначення старшокласників як проблема теорії та методики виховання в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених / Г. О. Корсун // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2007 рік, Номер 2, Частина 1. – Режим доступу: http://novyn.kpi.ua/2007-2-1/06_Korsun.pdf.
4. HollandPersonalityCode [Електронний ресурс] // UNIVERSITY of WISCONSIN–MADISON – Режим доступу до ресурсу: <https://careercenter.education.wisc.edu/career-exploration/holland-personality-code/>.
5. Климов Е.А., Развивающийся человек в мире профессий, Обнинск, 1993 г.
6. Васильєва О. А. Фактори професійного самовизначення особистості в сучасних умовах / О. А. Васильєва // Наука і освіта : наук.-практ. журнал. – 2011. – № 1. – С. 19-23. dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/10239
7. Корсун Г. О. Аналіз соціально-педагогічних передумов активізації професійного самовизначення старшокласників у школах України : матеріали VIII Междунар. науч.-практ. конф. «Перспективные вопросы мировой науки — 2012».
8. Мельник О. В. Підготовка старшокласників до самостійного вибору майбутньої професії в процесі профільного трудового навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / О.В.Мельник. - К., 2003. - 20 с.

9. Nizhynska, I. (2016). Профорієнтація та вибір майбутньої професії, *SocialWorkandEducation*, Vol. 3, No. 1., pp. 28-34.
10. Черняк Н. О. Формування мотивації студентів до навчання у ВНЗ / Н. О. Черняк // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. - 2013. - № 38-39. - С. 388-393.
11. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: Учеб.пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Е. А. Климов. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 304 с.. 2004
12. Шапар В. Б. Ш23 Сучасний тлумачний психологічний словник. — Х.: Прапор, 2007.— 640 с. ISBN 966-7880-85-0
13. Кириченко В.В. Професійний розвиток особистості у процесі навчання у вузі / Кириченко В.В. // Матеріали восьмої Міжнародної науково-практичної інтернетконференції «Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку» 17-19 травня 2012 року. – К.: ТОВ «ТК Меганом», 2012. – С.43-46.
14. Психологічні основи професійної адаптації та вибору професії : Навчальний посібник / В. В. Кириченко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 110 с.
15. Антоненко І.Ю. Сучасні соціально-психологічні особливості ціннісно-змістового самовизначення учнівської молоді / І.Ю. Антоненко // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / [За ред. С.Д.Максименка] – Т.ХІ, част. 3. – К., 2009. – С.7-16.
16. Отрощенко Н. Л. Профорієнтація учнів загальноосвітньої школи як соціально-педагогічна проблема / Н. Л. Отрощенко // Науковий портал Донбасу : електрон. журн. Луган. нац. пед. унту імені Тараса Шевченка. – 2007. – № 1.
17. Чистякова С.Н. Комплект учебно-методической документации для проведения профессиональных проб. – Кемерово, 1995. – 143 с.
18. Гріньова, О. М. Психологічні особливості професійного самовизначення майбутніх учителів в умовах підготовки за двома спеціальностями : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец.

- 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Гріньова Ольга Михайлівна. — К., 2008. — 20 с.
- 19.Коропецька О. М. К-68 Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості. Навчальний посібник. — К. : КНТ, 2016. — 438 с. ISBN 978-966-373-822-2
- 20.Careersguidanceandaccessforeducationandtrainingproviders [Електронний ресурс] // Department for Education — Режим доступу до ресурсу: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1103188/Careers_statutory_guidance_September_2022.pdf.
- 21.GatsbyBenchmarks [Електронний ресурс] // © TheCareers&EnterpriseCompany. — 2022. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.careersandenterprise.co.uk/careers-leaders/gatsby-benchmarks/>.
- 22.Баріхашвілі І. І., Воронова М. П., Грищенко Г. В., Стариков І. М. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення / І. І. Баріхашвілі, М. П. Воронова, Г. В. Грищенко, І. М.Стариков. — К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2009. — 208 с
- 23.Карпенко З. С. Психотехніка у вихованні дитини / З. С. Карпенко. — К.: НПЦ «Перспектива», 1997. — 48 с.
- 24.Климов Е. А. Как выбрать профессию: Книга для учащихся старших классов средней школы. — 2-е изд., доп. и перераб / Е. А. Климов . — М.: Просвещение, 1990. — 159 с.
- 25.Конституція України. — Івано-Франківськ: Галичина, 1996. — 64 с.
- 26.Коропецька О.М., Хрущ О.В. Психологічні основи профорієнтації. — Івано-Франківськ, 2003 / О. М. Коропецька, О. В. Хрущ. — 96 с.
- 27.Коропецька О. М. Профорієнтація та профпідбір: Навчальний посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / О. М. Коропецька. — Івано—Франківськ: Місто НВ, 2009. — 348 с.
- 28.Луценко О. Л. Тести для вибору професії / О. Л. Луценко. — К.Видавництво «Майстер-клас», 2011. — 144.
- 29.Максименко С. Д. Психологія в соціальній і педагогічній роботі / С. Д. Максименко. — К.: Наукова думка, 1999. — 216 с.

30. Положення про організацію професійної орієнтації населення / Наказ Міністерства праці України, Міністерства освіти України, Міністерства соціального захисту населення України від 31 травня 1995 року (N 27/169/79).
31. Професійна діагностика / Упорядник Гончаренко Т. — К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. — 120 с.
32. Мачуська, І.М. (2012) *Дослідження рівня готовності до професійного самовизначення в учнів старшого шкільного віку* Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 2 (16). стор. 302-312. ISSN ISBN 978-617-620-056-7 <https://lib.iitta.gov.ua/3670/>
- 33.. Дяченко Н. Н. Профессиональная ориентация и вовлечение молодежи в систему профессионально-технического образования / Н. Н. Дяченко. - М.: Высш. школа, 1971. - 232 с
34. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК / Авт.-уклад. В.В.Синявський, О.П.Сергєєнкова/ За ред.. Н.А.Побірченко
35. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково-методичний посібник [для вчителів] / За ред. О. В. Мельника. — К.: “Четверта хвиля”, 2009. — Вип. № 1. — 230 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1.

Класифікація професій (Клімов Є.А)

Тип професії за предметом праці	Гностичні (розпізнати, визначити).	Перетворювальні (опрацювати обслужити).	Винахідницькі (винаходити, придумувати).
Людина - природа.	Ботанік	Ветеринар.	Біоінженер.
Людина - техніка.	Наладчик станків	Водій, слюсар	Винахідник, інженер.
Людина - знакова система	Графолог.	Архіваріус бібліотекар.	Програміст
Людина - художній образ	Літературний критик.	Актор.	Художник, дизайнер.
Людина - людина.	Психолог	Вчитель, лікар.	Режисер